

SBF 51 A06008

RAPPORT

2006-05-30

Nye energikrav. Tilleggsanalyser - 2

Underlag for revisjon av forskriftskrav til bygningers energibehov

Tore Wigenstad

SINTEF Byggforsk AS

Arkitektur og byggteknikk

Mai 2006

www.sintef.no

SINTEF Byggforsk AS
 Arkitektur og byggteknikk

 Postadresse: 7465 Trondheim
 Besøksadresse: Alfred Getz vei 3
 Telefon: 40 00 67 22
 Telefaks: 73 59 82 85

Foretaksregisteret: NO 989 015 540 MVA

SINTEF RAPPORT

TITTEL

Nye energikrav. Tilleggsanalyser - 2.

Underlag for revisjon av forskriftskrav til bygningers energibehov

FORFATTER(E)

Tore Wigenstad

OPPDRAGSGIVER(E)

Statens bygningstekniske etat (BE)

RAPPORTNR.

SBF 51 A06008

GRADERING

Åpen

OPPDRAGSGIVERS REF.

Brita Dagestad

GRADER. DENNE SIDE

Åpen

ISBN

82-14-03432-9

PROSJEKTNR.

501059

 ANTALL SIDER
OG BILAG

 28 +
vedlegg

ELEKTRONISK ARKIVKODE

PROSJEKTLEDER (NAVN, SIGN.)

Tore Wigenstad

VERIFISERT AV (NAVN, SIGN.)

Inger Andresen

ARKIVKODE

DATO

2006-05-30

GODKJENT AV (NAVN, STILLING, SIGN.)

Siri Hunnes Blakstad, Forskningsjef

SAMMENDRAG

Statens bygningsteknisk etat (BE) ønsker å få belyst de økonomiske aspektene ved skjerping av kravene til energibehov i oppvarmede bygninger i forhold til eksisterende rammeverk gitt i tekniske forskrifter (TEK) av 1997.

Denne rapporten er basert på rapport nr STF22 A03524 "Nye forskriftskrav til bygningers energibehov", og er en videreføring av rapport STF50 A05207 "Nye energikrav. Tilleggsanalyser." Sistnevnte rapport analyserer tiltakspakker som bla. tar sikte på å nå ned i energibehov ihht. "lavenenergibolig"-konseptet.

Denne rapporten omhandler i hovedsak en tiltakspakke kalt; **T2**.

T2 inneholder tiltak som i sum medfører et redusert energibehov i forhold til forslag til nye energirammer. Tiltakspakken representerer altså en skjerping.

Bakgrunn for valgt nivå er delvis basert på kostnadsoptimalisering, delvis basert på erfaringer fra gjennomførte byggeprosjekter hvor aktuelle tiltak er gjennomført.

Tiltak ihht. T2 innebærer for bolighus isolasjon i tak, vegg og gulv med U-verdier på hhv. 0.13, 0.16 og 0.13 W/m² K. U-verdi for vindu lik 1.1 W/m² K, lekkasjetall på 1.5 oms/h (p=50 Pa), og balansert ventilasjonsaggregat med årsvirkningsgrad på 80 %. Erfaring fra bransjen tilsier at dette er tiltak som benyttes enkeltvis eller i kombinasjon allerede i dag, og i stadig større omfang.

Lønnsomheten i T2 er vurdert for en rekke ulike energiprisscenarier

STIKKORD

NORSK

ENGELSK

GRUPPE 1

Energi

Energy

GRUPPE 2

Forskrifter

Regulations

EGENVALGTE

Energirammer

Energy frames

INNHOLDSFORTEGNELSE

1.	BAKGRUNN FOR NYE BEREKNINGER	3
1.1	Tidligere utredninger.	3
1.2	Tiltakspakke; T2	5
1.3	Økonomisk framstilling	6
2.	KATEGORI: BOLIGBYGG - SMÅHUS	9
2.1	Beregning	9
2.2	Virkningen av lang levetid for passive tiltak	11
2.3	Bruk av normerte verdier for energipostene utstyr og belysning	12
2.4	Minstekravet til varmeisolasjon	14
2.5	Etablert byggetradisjon	14
2.6	Økning av isolasjonstykkelsen i yttervegg	16
3.	KATEGORI: NÆRINGSBYGG - KONTORBYGG	19
3.1	Beregning	19
3.2	Minstekravet til varmeisolasjon	21
4.	RANGERING AV DELTILTAK	22
4.1	Boligbygg: Småhus	23
4.2	Næringsbygg: Kontor	24
5.	LIKT KRAV TIL ISOLASJON FOR ALLE BYGNINGSKATEGORIER	25
6.	ENERGIMESSIG KONSEKVENNS AV SKJERPEDE KRAV	26
7.	KOSTNADER VED INVESTERING I TILTAK	28
	VEDLEGG 1	29
	VEDLEGG 2	34
	VEDLEGG 3	36

1. Bakgrunn for nye beregninger

1.1 Tidligere utredninger.

Arbeidene i denne rapporten bygger på tidligere utredninger og rapporter fra SINTEF.

I rapporten "Nye forskriftskrav til bygningers energibehov"¹ foreslås det nye energirammer i forskriftssammenheng. Følgende tiltak ligger til grunn for beregning og siden tallverdier for energirammer:

- Bedret U-verdi for vinduer
- Bedre tetthet av bygningskonstruksjon
- Bedre virkningsgrad for varmegjenvinner i ventilasjonsanlegg
- Bedre temperaturregulering via senkning nattertid og gjennom helg.

Følgende energitall er foreslått i ramme:

BYGNINGSKATEGORI	Beregnet energibehov	
	REFERANSE: TEK 97	Forslag til rammekrav (avrundet i forhold til beregnet verdi)
	[kWh/m ² år]	[kWh/m ² år]
SMÅHUS m/ avtrekk i referanse	173	150
BOLIGBLOKKER	149	120
KONTORBYGG	202	170
BARNEHAGE	216	170
SKOLE	188	150
SYKEHUS	391	350
SYKEHJEM	317	220
HOTELL	276	240
RESTAURANTBYGG	315	260
IDRETTSBYGG	256	200
FORRETNINGSBYGG	345	300
KULTURBYGG	231	170
LETT INDUSTRI	220	190

Tabell 1 "Nye forskriftskrav til bygningers energibehov" Forslag til nye energiramme. REFERANSE TEK 97 er beregnet energibehov ihht. dagens regelverk.

I SINTEF rapporten "Nye energikrav. Tilleggsanalyser."² er det gjort beregninger basert på 3 ulike tiltakspakker.

Tiltakspakke 1; Moderat Standard (tilsvarer beregnet rammekrav i foregående rapport)

Tiltakspakke 2; Medium Standard

Tiltakspakke 3; Lavenergistandard (tilsvarer lavenergistandard)

Alle 3 tiltakspakkene tar utgangspunkt i et referansebygg med et energibehov ihht. dagens regler i byggeforskriftene. Alle tiltakene er også økonomiberegnet.

¹ Nye forskriftskrav til bygningers energibehov. Thyholt, Dokka. SINTEF Arkitektur og byggteknikk. STF22 A03524. 2003.

² Nye energikrav. Tilleggsanalyser. Wigenstad, Thyholt. SINTEF Arkitektur og byggteknikk. STF50 A05207.2005

TILTAK	REFERANSE TEK 97	Tiltakspakke 1: MODERAT	Tiltakspakke 2: MEDIUM	Tiltakspakke 3: LAVENERGI
Yttervegg	U-verdi: 0,22 W/m ² K (200 mm)	Som i TEK-97	Som i TEK-97	0,14 W/m ² K (300 mm)
Yttertak	U-verdi: 0,15 W/m ² K (300 mm)	Som i TEK-97	Som i TEK-97	0,11 W/m ² K (400 mm)
Gulv på grunn	U-verdi: 0,15 W/m ² K (200 mm)	Som i TEK-97	U-verdi: 0,13 W/m ² (200 mm polystyren + 30 mm kantisolasjon)	U-verdi: 0,11 W/m ² (250 mm polystyren + 50 mm kantisolasjon)
Vindu	U-verdi: 1,6 W/m ² K (4-15luft-E4))	U-verdi: 1,4 W/m ² K (4-15arg-4E)	U-verdi: 1,4 W/m ² K (4-15arg-4E)	U-verdi: 1,1 W/m ² K (4E-12arg-4-12arg-4E)
Infiltrasjon	n ₅₀ = 4 oms/h. Infiltrasjon: 0,28 oms/h for balansert ventilasjon, 0,06 oms/h for mekanisk avtrekk	n ₅₀ = 2 oms/h. Infiltrasjon: 0,14 oms/h	n ₅₀ = 1,5 oms/h. Infiltrasjon: 0,10 oms/h	n ₅₀ = 1,0 oms/h. Infiltrasjon: 0,07 oms/h
Styring/ regulering	Ikke nattsenkning av innnetemperatur	Nattsenkning til 19 °C	Nattsenkning til 19 °C	Nattsenkning til 19 °C
Ventilasjon	For mekanisk ventilasjon: ingen varmegjenvinning. For balansert ventilasjon: årsvirkningsgrad for varmegjenvinner på 60 %. SFP-faktor 2,5 kW/m ³ /s	Årsvirkningsgrad for varmegjenvinner på 60 %. SFP-faktor 2,5 kW/m ³ /s	Årsvirkningsgrad for varmegjenvinner på 80 %. SFP-faktor 2,5 kW/m ³ /s	Årsvirkningsgrad for varmegjenvinner på 80 %. SFP-faktor 1,5 kW/m ³ /s

Tabell 2 "Nye energikrav. Tilleggsanalyser." Innhold i ulike tiltakspakker. Småhus

Tiltakene for næringsbygg er i det vesentligste de samme som for småhus. Næringsbygg har imidlertid normalt et større innslag av tekniske anlegg, og enkelte av tiltakene berører også disse. (ventilasjon og sirkulasjonspumper)

TILTAK	REFERANSE TEK 97	Tiltakspakke 1: MODERAT	Tiltakspakke 2: MEDIUM	Tiltakspakke 3: LAVENERGI
Yttervegg	U-verdi: 0,22 W/m ² K (200 mm)	Som TEK-97	Som TEK-97	0,14 W/m ² K (300 mm)
Yttertak	U-verdi: 0,15 W/m ² K (300 mm)	Som TEK-97	Som TEK-97	0,11 W/m ² K (400 mm)
Gulv på grunn	U-verdi: 0,15 W/m ² K (200 mm)	Som TEK-97	U-verdi: 0,13 W/m ² (200 mm polystyren + 30 mm kantisolasjon)	U-verdi: 0,11 W/m ² (250 mm polystyren + 50 mm kantisolasjon)
Vindu	U-verdi: 1,6 W/m ² K (4-15luft-E4), eller U-verdi lik 2,0 W/m ² K for yrkesbygg	U-verdi: 1,4 W/m ² K (4-15arg-4E)	U-verdi: 1,4 W/m ² K (4-15arg-4E)	U-verdi: 1,1 W/m ² K (4E-12arg-4-12arg-4E)
Infiltrasjon	n ₅₀ = 4 oms/h. Infiltrasjon: 0,28 oms/h	n ₅₀ = 2 oms/h. Infiltrasjon: 0,14 oms/h	n ₅₀ = 1,5 oms/h. Infiltrasjon: 0,10 oms/h	n ₅₀ = 1 oms/h. Infiltrasjon: 0,07 oms/h
Styring/ regulering	Nattsenkning	Som i TEK-97	Som i TEK-97	Som i TEK-97
Ventilasjon	Årsvirkningsgrad for varmegjenvinner på 60 %. SFP-faktor 4/3 (d/n) kW/m ³ /s	Konstante luftmengder. Årsvirkningsgrad for varmegjenvinner på 70 %. SFP-faktor 2/1 (d/n) kW/m ³ /s	Konstante luftmengder Årsvirkningsgrad for varmegjenvinner på 70 %. SFP-faktor 2/1 (d/n) kW/m ³ /s	Variable luftmengder Årsvirkningsgrad for varmegjenvinner på 70 %. SFP-faktor 3/1 (d/n) kW/m ³ /s
Pumpeenergi (kjøling)	Konstant drift	Konstant drift	Konstant drift	Kapasitetsregulering

Tabell 3 "Nye energikrav. Tilleggsanalyser." Innhold i ulike tiltakspakker. Næringsbygg

På bakgrunn av de ulike tiltakspakkene er resulterende energibehov beregnet

BYGNINGSKATEGORI	REFERANSE TEK 97 ³ [kWh/m ² år]	Tiltakspakke 1: MODERAT [kWh/m ² år]	Tiltakspakke 2: MEDIUM [kWh/m ² år]	Tiltakspakke 3: LAVENERGI [kWh/m ² år]
SMÅHUS m/ avtrekk i referanse	173	147	136	117
SMÅHUS m/bal.vent i referanse	167	147	136	117
BOLIG-BLOKKER	149	126	113	101
KONTORBYGG	216	162	158	114
BARNEHAGE	216	157	152	107
SKOLE	198	130	127	105
SYKEHUS	409	323	319	257
SYKEHJEM	328	226	222	178
HOTELL	293	228	224	172
RESTAURANT-BYGG	327	235	230	171
IDRETTSBYGG	288	194	183	138
FORRETNINGS-BYGG	356	271	267	186
KULTURBYGG	243	167	163	122
LETT INDUSTRI	227	159	155	118

Tabell 4 "Nye energikrav. Tilleggsanalyser." Beregnet energibehov for ulike tiltakspakker

Tiltakspakke 3; Lavenergistandard, er valgt for å undersøke kost/nytte verdien for tiltak tilsvarende lavenergikonseptet. Det er dog valgt normaliserte forbrukstall hva gjelder lys og brukerstyr. Lavenergistandard er et ambisiøst mål og inneholder bla. en kraftig økning av isolasjonstykkelse. Videre er det forutsatt behovsstyrt ventilasjon i kombinasjon med svært lav motstand i kanalnettet for de fleste bygningskategoriene under næringsbygg.

Selv om disse tiltakene ikke representerer ny "teknologi", er det tiltak som vil ha stor innvirkning på bransjen og vil endre etablerte byggetradisjoner slik disse virker i dag. Kostnadsbildet er tilsvarende noe usikkert.

Det er i denne forbindelse viktig å være klar over at eksempelvis god isolasjon av bygget mot grunnen kan medføre teleproblemer. Årsaken til dette er at der en i dag har noe varmelekkasje ned i grunnen og derfor holder dette telefritt, vil en ved bedre isolering få en annen utbredelse av frost i grunnen. Tiltak mot dette vil bla. avhenge av stedlige masser, men vil antagelig bety en endring av innarbeidede isoleringsrutiner. Et annet forhold er øket isolasjonstykkelse i tak og vegger. Dette kan ha innvirkning på fuktvandring og særlig kondensasjonspunkt i konstruksjonen. Her vil det kreve øket oppmerksomhet og krav til diffusjonstett konstruksjon. Metoder for å bedre diffusjonstettheten er beskrevet bla. i byggdetaljblader, slik at dette representerer ikke noe nytt, men konsekvensen av at en ikke får dette godt nok til ute på byggeplassen vil være langt større når isolasjonstykkelsen øker.

1.2 Tiltakspakke; T2

Blant annet som et resultat av dette ønsket BE en vurdering av konsekvenser dersom en noe moderert lavenergi standard skal være målsetning for tiltakene. Moderert standard betyr i denne sammenheng bla. en isolasjonsløsning hvor det finnes mer erfaringsbakgrunn i form av flere gjennomførte byggeprosjekter. I tillegg benyttes det en normal kanalinstallasjon for ventilasjonsanlegget hvor bla. SFP-faktor settes til 2.5.

For kategorien Småhus, gir denne modererte lavenergistandarden et rammekrav på 125⁴ kWh/m² år.

³ Avviket mellom referanseverdier i tabell 1 og tabell 4 skyldes en mer nøyaktig beregning i forhold til infiltrasjon, samt solinnstråling i tabell 2.

⁴ For lavenergiboliger benyttes gjerne 100 kWh/m² år som måltall. (ref.: www.Lavenergiboliger.no). Begrepet har ingen presis definisjon, og inneholder ofte en forutsetning om installasjon av lys og brukerstyr med lavt energibehov (A-merket utstyr). Forholdet diskuteres lenger ut i rapporten.

Tilsvarende for næringsbygg (kontorbygg) oppnås et beregnet rammekrav på 140 kWh/m² år. Tiltakspakken for å oppnå disse verdiene er i det videre benevnt **T2**.

1.3 Økonomisk framstilling

Energikostnad

For å få fram privatøkonomisk konsekvens av ulike prisscenarier, er det gjort beregninger med energipriser på 40, 65, 75, 100 og 150 øre/kWh. Det er i økonomiberegningene fokusert på inntjeningstid⁵, men nåverdi⁶ og årskostnader⁷ er også beregnet for en del utvalgte case

Levetid

Levetid for passive tiltak settes lik henholdsvis 30 og 50 år, mens levetid for installasjonstekniske tiltak settes lik 15 år.

Kort levetid for tiltak vil naturlig nok gjøre det økonomiske regnestykket mer anstrengt. Dette forholdet er vist via en egen gjennomregning hvor levetid for passive tiltak er satt lavt. (15 år)

Nåverdi

Nåverdi defineres som dagens verdi av framtidige besparelser minus investering.

$$NV = B \cdot \frac{1 - (1 + r)^{-n}}{r} - I_0$$

hvor:

NV	=	Nåverdi
B	=	Årlig netto besparelse
r	=	Kalkulasjonsrente
n	=	Økonomisk levetid for investeringen
I_0	=	Investeringen

Inntjeningstid

Inntjeningstiden er den tiden (n) det tar før en investering er inntjent. Til forskjell fra tilbakebetalingstiden inngår som vi ser kapitalkostnad (rente) i denne beregningen. Det baseres på like årlige besparelser. Inntjeningstiden vil samtidig være tiden som gir nåverdi (NV) = 0.

---

⁵ Inntjeningstid:

Dette er den tiden det tar før den investeringen som foretas (tiltakspakka) er inntjent.

Eksempel: Kostnader til tiltakspakka lånefinansieres til en realrente på 4 %. Rentekostnad samt tilbakebetaling dekkes via reduserte energikostnader. Når inntjeningstiden er nådd er hele tiltaket tilbakebetalt, eller mer presist inntjent. Reduserte energikostnader i resterende levetid for tiltaket vil være "fortjeneste".

⁶ Nåverdi:

Metoden benyttes for å sammenligne dagens-, og framtidige utgifter og inntekter, ved at disse føres til et likt tidspunkt. Vanligvis nå-tidspunktet. Positiv verdi betyr at tiltaket er lønnsomt. Negativ verdi betyr at det er ulønnsomt. Verdien er uttrykt som et kronebeløp, men er en fiktiv verdi i den forstand at en ikke har disse pengene fysisk tilgjengelig ved nå-tidspunktet. Metoden er mye benyttet ved rangering av flere mulige tiltak.

⁷ Årskostnader benyttes gjerne ved analyse av alternative investering/kostnadsscenarier, hvor resultatet gir ulike kostnadsbilder. I denne utredningen søker vi primært investeringer som resulterer i framtidig besparelse (inntekt). Vi ønsker en større samlet inntekt enn investering, og altså en negativ "kostnad". Sammenligning mellom flere negative årskostnader kan ofte virke noe forvirrende og i ENØK sammenheng er det derfor mange miljøer som velger å døpe om negativ årskostnad til "årlig overskudd". I denne rapporten har vi valgt å holde oss til begrepet årskostnader, og opererer følgelig med både negative og positive verdier for denne.

$$B \cdot \frac{1 - (1 + r)^{-n}}{r} - I_0 = 0$$

hvor:

B	=	Årlig netto besparelse (dagens kroneverdi)
r	=	Kalkulasjonsrente
I_0	=	Investeringsen, år 0
n	=	Inntjeningsperioden

Kalkulasjonsrente

Kalkulasjonsrenta framkommer generelt ved følgende uttrykk:

$$r = \frac{1}{1 + e} \cdot \left[\frac{r_n (1 - s) - i}{(1 + i)} \right] - e$$

hvor:

r	=	kalkulasjonsrente
e	=	relativ prisstigning energi, %
r_n	=	nominell rente ved lånefinansiering, %
s	=	skatt, %
i	=	inflasjon, %

Eksempel med tallverdi:

e	=	0,0 (konservativt anslag)
r_n	=	0,05 (Antar en framtidig stabil bankrente på 5 %)
s	=	0,28 (28 % nominell skatt)
i	=	0,025 (Norges Bank sitt inflasjonsmål lik 2,5 %)

Disse verdiene gir en realrente på 1,1 %.

Dersom en forutsetter en relativ prisstigning for energi på 2 %, blir kalkulasjonsrenta lik – 1 %.

Kalkulasjonsrenta vil variere vesentlig avhengig av hvilken verdi de ulike parametre blir gitt. Disse valgene vil igjen være veldig forskjellig avhengig av hvorvidt en benytter et privatøkonomisk-, bedriftsøkonomisk-, eller samfunnsøkonomisk perspektiv. Talleksempelen over kan være relevant for en privatøkonomisk betraktning i dag.

I beregningene er det imidlertid benyttet en konservativ verdi lik 4 %

Årskostnad

I beregning av tiltakenes årskostnader sammenlignes inntektene ved redusert energibehov med resultatet av investeringen gjort ved år 0, inklusive alle framtidige kostnader i form av rehabiliteringer, driftsutgifter og vedlikehold. Noen av disse kostnadene kommer årlig, andre med flere års mellomrom.

Ved å gjennomføre en nåverdiberegning av alle disse kostnadene, har vi ”summert” disse til et referansetidspunkt. (år 0)

Ved å legge nåverdien ut som en lik kostnad i hele betraktningsperioden (typisk 50 år) via en s.k. annuitetsfaktor, konstrueres en årskostnad for alle utgifter når de enn måtte inntreffe.

Denne kostnaden må korrigeres med årlig inntekt fra energibesparelsen. Summen gir årskostnad, og er en teoretisk verdi.

$$NV = I_0 + \frac{I_1}{(1+r)^{n_1}} + \frac{I_2}{(1+r)^{n_2}} + \dots + \frac{i_n}{(1+r)^{n_n}}$$

hvor:

- NV = Nåverdi av alle kostnader
- I_0 = Investeringen, år 0
- $I_{1,2,\dots,n}$ = Investeringen, år 1, 2...n
- r = Kalkulasjonsrente
- n = Tidspunkt for investering (1,2 ...n år fra år 0)

annuitetsfaktor

$$a = \frac{r}{1 - (1+r)^{-N}}$$

hvor:

- r = Kalkulasjonsrente
- N = Betraktningsperiode

Årskostnad:

$$ÅK = (NV \cdot a) - E$$

hvor:

- E = Verdi av energibesparelse

2. Kategori: Boligbygg - småhus

2.1 Beregning

Utgangspunktet for beregningene er en tenkt modellbygning, med en normalt form, moderat vindusareal mm. Tekniske kvaliteter er ihht. dagens forskriftskrav, og utgangspunktet betegnes referansebygg.

På det samme modellbygget er det gjennomført en rekke tiltak, som sammen reduserer energibehovet.

Denne samlingen av tiltak er benevnt tiltakspakke **T2**

Investeringskostnadene for hvert enkelt tiltak i pakken er kalkulert.

Referanse: SMÅHUS m/ mekanisk avtrekk							Kommentar
	Areal/ enhet		REFERANSE: TEK 97	Tiltak T2	Kostnads økning [kr/enhet]	Kostnads økning [kr/BRA]	
Yttervegg	160	m²	U-verdi: 0,22 W/m² K (200 mm)	0,16 W/m² K (250 mm)	90	117	Kostnadstall er basert på et gjennomsnitt av hhv. krysslektet oppbygging og I-profil
Yttertak	80	m²	U-verdi: 0,15 W/m² K (300 mm)	0,13 W/m² K (350 mm)	39	25	Kostnadstall er basert på et gjennomsnitt av hhv. takstolkonstruksjon (kaldt tak), sperretak og sperretak med I-bjelker (Store variasjoner i kostnadstall)
Gulv på grunn	80	m²	U-verdi: 0,15 W/m² K (200 mm)	U-verdi: 0.13 W/m² (200 mm polystyren + 30 mm kantisolasjon)	20	13	Det er ved dette tiltaket fokusert på randsoneisolering og reduksjon av kuldebro
Vindu	32	m²	U-verdi: 1,6 W/m² K (2-lags energi)	U-verdi: 1,1 W/m² K (3-lags: 4E-12arg-4-12arg-4E)	350	91	Det kan være en utfordring å skaffe denne kvaliteten for enkelte vindustyper (eksempelvis sprossevindu med gjennomgående sprosser)
Infiltrasjon	160	m²	0.06 oms/h	0.10 oms/h	25	33	Infiltrasjon på 0.1 oms/h (ved balansert ventilasjon) betinger et tettere bygg enn verdien på 0.06 oms/h når bygget kun har at avtrekksanlegg. Verdien er ambisiøs og anses å være et tilstrekkelig nivå i forskriftssammenheng
Styring/regulering	160	m²	Ikke nattsenkning av innetemperatur	Enkel nattsenkning til 19 grader	25	33	Det er her forutsatt et enkelt ordinært temperatursenkningssystem for varmeanlegget.
Ventilasjon	type	stk	0.50 luftskifte/h (mekanisk avtrekk)	0.50 luftskifte/h Årsvirkningsgrad for varmegjenvinner på 80 %. SFP-faktor 2.5 kW/m³/s	17000	138	Virkningsgrad for varmegjenvinner betinger beste produkt i dagens marked. SFP-faktoren på 2.5 kW/m³/s uttrykker energi til transport av ventilasjonsluft i kanalnettet, og betinger et normalt til godt utført anlegg.
SUM ØKTE INVESTERINGER		kroner/m2				449	Kostnad for tiltakspakke, korrigert for usikkerhet/påslag. Inkl. mva.
Energipris	(75)	øre/kWh					Energipris (her 150 øre/kWh) er variert i økonomiberegningene. Kalkulasjonsrente er fast lik 4 %
Kalkulasjonsrente	4	%					
Energibehov/besparelse		[kWh/m2 år]	173	Beregnet energibehov etter tiltak:	125	48	Redusert energibehov grunnet tiltakspakke
ÅRLIG BESPARELSE		kroner/m2		Årlig besparelse samlede tiltak		(36)	Verdi gjelder for valgt energipris
INNTJENINGSTID		år	Inntjeningstid for samlede tiltak			(17,6)	Verdi gjelder for valgt energipris og rentenivå

Tabell 5 Sammenstilling av beregning

INVESTERING NÅ [kr/BRA]	ENERGIPRIS [øre/kWh]	TILTAKSPAKKENS INN-TJENINGSTID [ÅR]	TILTAKPAKKENS NÅVERDI OG ÅRSKOSTNAD [kr/BRA]			
			Levetid, bygget = 30 år		Levetid, bygget = 50 år	
			NÅVERDI	ÅRS- KOSTNAD	NÅVERDI	ÅRS- KOSTNAD
449	40	70,2	-212	+ 12	-214	+ 10
449	65	21,9	-5	0	44	-2
449	75	17,6	78	- 5	147	- 7
449	100	12,0	286	- 17	405	- 19
449	150	7,3	701	- 41	921	- 43

Tabell 6 Inntjeningsstid, nåverdi og årskostnader for T2 med ulike energipriser. Levetid for bygget er også variert

I nåverdibetraktningen er levetid for passive tiltak satt lik levetiden for boligen, hhv 30 og 50 år. For tekniske tiltak er levetiden satt lik 15 år. Dette siste betyr at der bygningens levetid settes lik 30 år, skiftes det tekniske anlegget ut en gang (etter 15 år). Hvor levetiden er 50 år, skiftes anlegget ut 3 ganger (hhv. etter 15, 30 og 45 år)

Nåverdien er negativ for en energipris på 40 øre, og 65 øre/kWh dersom kort levetid forutsettes i dette tilfellet.

For alle andre prissenarioer er nåverdien positiv.

Lønnsomheten øker med økt levetid for bygget, og selvsagt med økning i energipris. Det er i denne sammenheng viktig å være klar over at energipris er regnet fast i hele levetidsperioden. Det er grunn til å anta at denne vil øke relativ i forhold til generell prisstigning uttrykt gjennom kalkulasjonsrenten (4 %)

Flere beregninger/bygningskategorier er presentert i vedlegg 1 og 3

2.2 Virkningen av lang levetid for passive tiltak

Virkningen av lang levetid for passive tiltak er vist i tabellen under. Utgangspunktet er et bygg med levetid på 50 år.

INVESTERING NÅ [kr/BRA]	ENERGI PRIS [øre/kWh]	TILTAKS- PAKKENS INN- TJENINGSTID [ÅR]	TILTAKPAKKENS NÅVERDI OG ÅRSKOSTNAD [kr/BRA]					
			Levetid, bygget = 50 år					
			Levetid, passiv = 15 år (3 utskiftinger pr. 50 år)		Levetid, passiv = 30 år (1 utskifting pr. 50 år)		Levetid, passiv = 50 år (ingen utskifting)	
			NÅ- VERDI	ÅRS- KOSTNAD	NÅ- VERDI	ÅRS- KOSTNAD	NÅ- VERDI	ÅRS- KOSTNAD
449	75	17,6	-141	+7	61	-3	147	- 7
449	100	12,0	117	-5	319	-15	405	- 19
449	150	7,3	632	-29	835	-39	921	- 43

Tabell 7 Virkning av lang levetid for passive tiltak

Levetiden for passive bygningsmessige tiltak (isolasjon, vinduer og infiltrasjon) er hhv. 15, 30 og 50 år. Levetid for tekniske tiltak 15 år.

Vi ser av tabell 7 at nåverdien er negativ for kombinasjonen kort levetid for passive tiltak og "lav" energipris. Dette overrasker ikke da levetiden for både de aktive og passive tiltakene er kortere enn

inntjenningstiden. Øvrige kombinasjoner er lønnsomme, og selvfølgelig mest lønnsomt hvor levetiden er lang og energiprisen høy.

Det er imidlertid her viktig å poengtere at levetiden for passive tiltak i dette eksempelet er satt lavt.

”Teknisk levetid” for isolasjon vil eksempelvis i praksis ofte være lik byggets funksjonsmessige levetid, som vanligvis beregnes til (minst) 50 år.

Levetid for tekniske installasjoner (temperaturstyring og ventilasjonsanlegg) er satt til konstant 15 år. Dette er også et konservativt (kort) tidsanslag.

2.3 Bruk av normerte verdier for energipostene utstyr og belysning

Referanseverdier

Energipostene for lys og utstyr er holdt konstant for både referansebygg og for bygg hvor tiltakspakke er simulert.

Følgende verdier benyttet:

$E_{\text{belysning}} = 640 \text{ Watt} - 4 \text{ W/m}^2$, periode: 07.00 - 23.00, 0 Watt ellers. Gir beregnet forbruk: $23 \text{ kWh/m}^2 \text{ år}$
 $E_{\text{utstyr}} = 800 \text{ Watt} - 5 \text{ W/m}^2$, periode: 07.00 - 23.00, 0 Watt ellers. Gir beregnet forbruk: $29 \text{ kWh/m}^2 \text{ år}$

Energibruken framkommer generelt som en kombinasjon av installert effekt og brukstid.

Installert effekt utstyr:

Det finnes lite fullgod dokumentasjon tilgjengelig, men generelt kan det synes som det er en trend med en økning av antall installerte komponenter, men i kombinasjon med lavere effektbehov for hver komponent.

Installert effekt lys:

I boligsammenheng er det et øket fokus rundt laveeffektbelysning (lavvolt, spot, ”sparepærer”), samt styringssystem, men ikke alle disse systemene fører til reelt lavere installert effekt (tap transformatorer)

Brukstid:

Stor variasjon og henger sammen med brukeratferd og faktisk tilstedeværelse.

Lavenergikonseptet

I lavenergi konseptet, (som ikke har noen endelig definisjon eller nøkkeltall mht. brukerrelaterte verdier som lys og utstyr), er brukstallene ofte justert ned til følgende verdier:

$E_{\text{belysning}} = 420 \text{ Watt} - 2.6 \text{ W/m}^2$, periode: 07.00 - 23.00, 0 Watt ellers. Forbruk: $15 \text{ kWh/m}^2 \text{ år}$ (red. 35 %)
 $E_{\text{utstyr}} = 545 \text{ Watt} - 3.4 \text{ W/m}^2$, periode: 07.00 - 23.00, 0 Watt ellers. Forbruk: $20 \text{ kWh/m}^2 \text{ år}$ (red. 31 %)

Disse verdiene forutsetter altså bruk av utstyr og belysning med lavt effektbehov. Brukeratferd er i beregningene beholdt til konstant bruk fra kl 07.00 til kl. 23.00. Lysstyringsanlegg (reduisert brukstid) er følgelig ikke inkludert.

Hvorvidt det er korrekt å benytte disse siste verdiene i forskriftssammenheng, kan diskuteres.

For belysning, og særlig den delen som tilhører en fast installasjon, dvs. et eventuelt styringsanlegg, lavvolt innbygget spot, lysstoffrør mm, kan det være belegg for å hevde at dette kan sammenlignes med øvrige tekniske installasjoner i bygget, og følgelig betraktes som en tiltakspakke.

Den delen av belysningen som kun dreier seg om løse lyskilder eksempelvis ”sparepærer”, vil være avhengig av bruker og dennes kjøpsatferd.

Det samme forholdet vil gjelde for utstyr. Dette er i hovedsak løse komponenter, hvor antall og effektbehov er helt avhengig av brukeratferd.

Da så stor andel av dette el-forbruket er brukeravhengig, kan det i forskriftssammenheng være riktig å benytte verdiene, kun dersom de samme verdiene også benyttes i referanseverdien.

	Referanse uten lavenergibelysning/utstyr [kWh/m ² år]	Referanse med lavenergibelysning/utstyr [kWh/m ² år]
Romoppvarming	82	93
Varmebatterier	0	0
Vannoppvarming	35	35
Vifter og pumper	4	4
Belysning	23	15
Teknisk brukerutstyr	29	20
Totalt energibehov	173	168
Reduksjon i behov	5	

Tabell 8 Simulering. Referanse med og uten lavenergibelysning/utstyr

Tabellen over viser at ved å redusere energibruk til lys og utstyr med 17 kWh/m² år, reduseres ikke samlet energibehov tilsvarende. Mye av frafallet av energi til lys/utstyr må gjennom fyringssesongen kompenseres via øket romoppvarming, slik at netto energireduksjon blir ca 5 kWh/m² år.

	Tiltakspakke T2 uten lavenergibelysning/utstyr [kWh/m ² år]	Tiltakspakke T2 med lavenergibelysning/utstyr [kWh/m ² år]
Romoppvarming	29	37
Varmebatterier	2	3
Vannoppvarming	35	35
Vifter og pumper	7	7
Belysning	23	15
Teknisk brukerutstyr	29	20
Totalt energibehov	125	118
Reduksjon i behov	7	

Tabell 9 Simulering. Tiltakspakke T2 med og uten lavenergibelysning/utstyr

Ved simulert tiltakspakke T2, reduseres energibruk til lys og utstyr med 17 kWh/m² år. På samme måte som i referanse, må mye av bortfall i varmeenergi fra lys og utstyr kompenseres via øket romoppvarming. Netto energireduksjon blir 7 kWh/m² år.

Konklusjon:

Dersom en vil inkludere lavenergi belysning og utstyr i forutsetningen for nye energirammekrav, medfører dette en reduksjon på 7 kWh/m² år i forhold til om en benytter mer standardisert lys og utstyr som utgangspunkt. (tabell 9)

Hvis en velger en slik tilnærmingstype i beregningen, må i så fall referanseverdien også korrigeres med den samme utstyrspakken (tabell 8). I realiteten har en derved oppnådd en beregningsmessig reduksjon på (kun) 2 kWh/m² år. (7 minus 5 kWh/m² år)

Et argument mot et slikt valg er at bygget med standard lys/utstyr (125 kWh/m² år) er like godt som et bygg med lavenergi belysning/utstyr (118 kWh/m² år), og at lys (delvis) og brukerutstyr (helt) prinsipielt ikke hører inn under byggeforskriftens energidel.

I forhold til måloppnåelse kan det også hevdes at installasjon av laveffektbelysning og utstyr foregår nær uavhengig av hva som skjer på bygningssektoren for øvrig, og at en på sikt vil ende opp med produkter som gir svært lite varmetilskudd til boligen. Dette siste et argument for å holde fokus på lavt varmetap.

2.4 Minstekravet til varmeisolasjon

I rapporten "Nye forskriftskrav til bygningers energibehov". STF22 A03524, anbefales det en revisjon av dagens minstekrav i forhold til U-verdier

Dersom T2 legges til grunn for nye energirammer er det logisk at minimumskrav også skjerpes:

Bygningsdel	Minimumskrav ihht. "Nye forskriftskrav til bygningers energibehov"		Forslag til minimumskrav ved forskrifter basert på tiltakpakke T2	
	U-verdi [W/m ² K]	Tilsvarende	Minimumskrav U-verdi [W/m ² K]	Tilsvarende
Yttervegg	0,28	15 cm isolasjon	0,22	20 cm isolasjon
Tak, gulv	0,20	20 -25 cm isolasjon	0,15	30 cm isolasjon
Vinduer	1,4	2-lags glass	1,4	2-lags glass
Glassvegger og glasstak	1,6	2-lags glass	1,6	2-lags glass

Tabell 10 Forslag til nye minstekrav for bygningsdelers U-verdi. Forutsetter lite kuldebroer

Forslag til minimumsverdier er ihht. dagens forskriftskrav.

2.5 Etablert byggetradisjon

Statig flere husprodusenter velger balansert ventilasjon som standard i sine leveranser. I tillegg er det etablert en kostnadsoptimal praksis hvor en gjerne foretar et *teknisk bytte* ved å montere bedre vinduer enn forskriftskravet på bekostning av U-verdi for yttervegg.

Vinduer velges etter dette med en U-verdi på 1.4 W/m² K (1.6 W/m² K i forskrift)

U-verdi for yttervegg øker tilsvarende fra 0.22 W/m² K (200 mm) til 0.28 W/m² K. (150 mm)

Tabell på neste side viser konsekvens for tiltakspakke T2 for disse boligene.

Ulike energiprisscenarier er beregnet og følger i vedlegg 1.

Referanse: SMÅHUS m/ balansert ventilasjon + teknisk bytte						Kommentar	
	Areal/ enhet		REFERANSE	Tiltak T2	Kostnads økning [kr/enhet]	Kostnads økning [kr/BRA]	
Yttervegg	160	m²	U-verdi: 0,28 W/m² K (150 mm)	0,16 W/m² K (250 mm)	132	172	Kostnadstall er basert på et gjennomsnitt av hhv. krysslektet oppbygging og I-profil
Yttertak	80	m²	U-verdi: 0,15 W/m² K (300 mm)	0,13 W/m² K (350 mm)	39	25	Kostnadstall er basert på et gjennomsnitt av hhv. takstolkonstruksjon (kaldt tak), sperretak og sperretak med I-bjelker (Store variasjoner i kostnadstall)
Gulv på grunn	80	m²	U-verdi: 0,15 W/m² K (200 mm)	U-verdi: 0.13 W/m² (200 mm polystyren + 30 mm kantisolasjon)	20	13	Det er ved dette tiltaket fokusert på randsoneisolering og reduksjon av kuldebro
Vindu	32	m²	U-verdi: 1,4 W/m² K (2-lags energi)	U-verdi: 1,1 W/m² K (3-lags: 4E-12arg-4-12arg-4E)	250	65	Det kan være en utfordring å skaffe denne kvaliteten for enkelte vindustyper (eksempelvis sprossevindu med gjennomgående sprosser)
Infiltrasjon	160	m²	0.28 oms/h	0.10 oms/h	25	33	Infiltrasjon på 0.1 oms/h (ved balansert ventilasjon) betinger et tettere bygg enn verdien på 0.06 oms/h når bygget kun har at avtrekksanlegg. Verdien er ambisiøs og anses å være et tilstrekkelig nivå i forskriftsammenheng
Styring/regulering	160	m²	Ikke nattsenkning av innetemperatur	Enkel nattsenkning til 19 grader	25	33	Det er her forutsatt et enkelt ordinært temperatursenkningssystem for varmeanlegget.
Ventilasjon	type	stk	0.50 luftskifte/h Årsvirkningsgrad for varmegjenvinner på 60 %. SFP-faktor 2.5 kW/m³ /s	0.50 luftskifte/h Årsvirkningsgrad for varmegjenvinner på 80 %. SFP-faktor 2.5 kW/m³ /s	1000	8	Virkningsgrad for varmegjenvinner betinger beste produkt i dagens marked. SFP-faktoren på 2.5 kW/m³/s uttrykker energi til transport av ventilasjonsluft i kanalnett, og betinger et normalt til godt utført anlegg.
SUM ØKTE INVESTERINGER		kroner/m2				348	Kostnad for tiltakspakke, korrigert for usikkerhet/påslag. Inkl. mva.
Energipris	(75)	øre/kWh					Energipris(her 150 øre/kWh) er variert i økonomiberegningene. Kalkulasjonsrente er fast lik 4 %
Kalkulasjonsrente	4	%					
Energibehov/besparelse		[kWh/m2 år]	170	Beregnet energibehov etter tiltak:	125	45	Reduseret energibehov grunnet tiltakspakke
ÅRLIG BESPARELSE		kroner/m2		Årlig besparelse samlede tiltak		(34)	Verdi gjelder for valgt energipris
INNTJENINGSTID		år	Inntjeningstid for samlede tiltak			(17,7)	Verdi gjelder for valgt energipris og rentenivå

Tabell 11 Sammenstilling av beregning.

2.6 Økning av isolasjonstykkelsen i yttervegg

Tiltakspakke T2 betinger en økning av isolasjonstykkelsen fra dagens 20 cm til 25 cm.

Det er nærliggende å undersøke den økonomiske konsekvensen av å øke denne tykkelsen med ytterligere 5 cm, slik at samlet isolasjonstykkelse for vegg blir 30 cm.

Denne beregningen er gjennomført, med sammenstilling på neste side.

Referanse: SMÅHUS m/ mekanisk avtrekk							Kommentar
	Areal/ enhet		REFERANSE	Tiltak: T2 med 30 cm isolasjon i yttervegg	Kostnads økning [kr/enhet]	Kostnads økning [kr/BRA]	
Yttervegg	160	m²	U-verdi: 0,22 W/m² K (200 mm)	0,14 W/m² K (300 mm)	135	176	Kostnadstall er basert på et gjennomsnitt av hhv. krysslektet oppbygging og I-profil
Yttertak	80	m²	U-verdi: 0,15 W/m² K (300 mm)	0,13 W/m² K (350 mm)	39	25	Kostnadstall er basert på et gjennomsnitt av hhv. takstolkonstruksjon (kaldt tak), sperretak og sperretak med I-bjelker (Store variasjoner i kostnadstall)
Gulv på grunn	80	m²	U-verdi: 0,15 W/m² K (200 mm)	U-verdi: 0.13 W/m² (200 mm polystyren + 30 mm kantisolasjon)	20	13	Det er ved dette tiltaket fokusert på randsoneisolering og reduksjon av kuldebro
Vindu	32	m²	U-verdi: 1,6 W/m² K (2-lags energi)	U-verdi: 1,1 W/m² K (3-lags: 4E-12arg-4-12arg-4E)	350	91	Det kan være en utfordring å skaffe denne kvaliteten for enkelte vindustyper (eksempelvis sprossevindu med gjennomgående sprosser)
Infiltrasjon	160	m²	0.06 oms/h	0.10 oms/h	25	33	Infiltrasjon på 0.1 oms/h (ved balansert ventilasjon) betinger et tettere bygg enn verdien på 0.06 oms/h når bygget kun har et avtrekksanlegg. Verdien er ambisiøs og anses å være et tilstrekkelig nivå i forskriftssammenheng
Styring/regulering	160	m²	Ikke nattsenkning av innetemperatur	Enkel nattsenkning til 19 grader	25	33	Det er her forutsatt et enkelt ordinært temperatursenkningssystem for varmeanlegget.
Ventilasjon	type	stk	0.50 luftskifte/h (mekanisk avtrekk)	0.50 luftskifte/h Årsvirkningsgrad for varmegjenvinner på 80 %. SFP-faktor 2.5 kW/m³/s	17000	138	Virkningsgrad for varmegjenvinner betinger beste produkt i dagens marked. SFP-faktoren på 2.5 kW/m³/s uttrykker energi til transport av ventilasjonsluft i kanalnettet, og betinger et normalt til godt utført anlegg.
SUM ØKTE INVESTERINGER		kroner/m2				508	Kostnad for tiltakspakke, korrigert for usikkerhet/påslag. Inkl. mva.
Energipris	(75)	øre/kWh					Energipris(her 75 øre/kWh) er variert i økonomiberegningene. Kalkulasjonsrente er fast lik 4 %
Kalkulasjonsrente	4	%					
Energibehov/besparelse		[kWh/m2 år]	173	Beregnet energibehov etter tiltak:	124	49	Reduseret energibehov grunnet tiltakspakke
ÅRLIG BESPARELSE		kroner/m2		Årlig besparelse samlede tiltak [kr]		(37)	Verdi gjelder for valgt energipris
INNTJENINGSTID		år	Inntjeningstid for samlede tiltak			(20,5)	Verdi gjelder for valgt energipris og rentenivå

Tabell 12 Sammenstilling av beregning

Tabellen under viser sammenstilling av 3 ulike beregninger:

Utgangspunktet er en referansebolig bygget ihht. dagens forskriftskrav. For denne boligen er det utført tiltak ihht. T2 (fra tabell 6)

Videre er referansebolig hvor det er installert et ventilasjonsanlegg samt gjennomført et teknisk bytte mellom vinduer og yttervegg også presentert (fra tabell 11)

Endelig er det med utgangspunkt i referansebolig gjort beregninger hvor tiltakspakken er T2, men hvor isolasjonstykkelsen i yttervegg er øket til 30 cm (ref kapittel 1.1 og tabell 12)

	INVESTERING NA [kr/BRA]	ENERGI BESPARELSE [kWh/m ² BRA år]	ENERGI- PRIS [øre/kWh]	TILTAKSPAKKENS INNTJENINGSTID [ÅR]	TILTAKPAKKENS NÅVERDI OG ÅRSKOSTNAD [kr/BRA]	
					Levetid, bygget = 50 år Levetid, teknisk anlegg=15 år	
					NÅVERDI	ÅRS- KOSTNAD
REF – T2	449	48	75	17,6	147	- 7
REF M/UTFØRT TEKNISK BYTTE – T2	478	51		17,7	167	- 8
REF – T2 m/30 cm isolasjon i yttervegg	554	49		20,5	105	- 5

Tabell 13 Sammenstilling av 3 ulike case

Med 75 øre/kWh som energipris ser vi at REF – T2 er den løsning som gir best økonomi.

Denne isolasjonstykkelsen er økonomisk gunstig i forhold til om en velger å øke isolasjonstykkelsen ytterligere 5 cm, til 30 cm.

Årsaken er stadig mindre effekt av isolasjonsøkning i kombinasjon med relativ høy investeringskostnad for den samme økningen.

3. Kategori: Næringsbygg - kontorbygg

3.1 Beregning

Kategorien Næringsbygg inneholder følgende typer:

- Småhus
- Boligblokk
- Barnehager
- Kontorbygg
- Skolebygg
- Sykehus
- Sykehjem
- Hoteller
- Restaurantbygg
- Idrettsbygg
- Forretningsbygg
- Kulturbygg
- Bygning for lett industri, verksteder

Det er i denne rapporten tatt utgangspunkt i typen; kontorbygg.

Konklusjonene fra kontorbygget vil i all hovedsak ha gyldighet også for de øvrige typene.

Utgangspunktet for beregningene er en tenkt modellbygning, med en normal form, moderat vindusareal mm. Tekniske kvaliteter er ihht. dagens forskriftskrav, og utgangspunktet betegnes referansebygg.

På det samme modellbygget er det gjennomført en rekke tiltak, som sammen reduserer energibehovet. Denne samlingen av tiltak er benevnt tiltakspakke; **T2**

Investeringskostnadene for hvert enkelt tiltak i pakken er kalkulert.

Referanse: KONTORBYGG							Kommentar
	Areal/ enhet		REFERANSE: TEK 97	Tiltak T2	Kostnads økning [kr/enhet]	Kostnads økning [kr/BRA]	
Yttervegg	1 280	m²	U-verdi: 0,22 W/m² K (200 mm)	0,16 W/m² K (250 mm)	101	28	Kostnadstall er basert på et gjennomsnitt av ulike oppbyggingsprinsipper av yttervegg
Yttertak	1 200	m²	U-verdi: 0,15 W/m² K (300 mm)	0,13 W/m² K (350 mm)	65	17	Kostnadstall er basert på et gjennomsnitt av ulike oppbyggingsprinsipper av yttertak
Gulv på grunn	1 200	m²	U-verdi: 0,15 W/m² K (200 mm)	0,13 W/m² K (200 mm polystyren + 30 mm kantisolasjon)	20	5	Det er ved dette tiltaket fokusert på randsoneisolering og reduksjon av kuldebro
Vindu	1 400	m²	U-verdi: 2,0 W/m² K (2-lags energi)	U-verdi: 1,1 W/m² K (3-lags: 4E-12arg-4-12arg-4E)	350	106	De fleste vindusprodusenter leverer i dag vinduer med U-verdi 1.6 eller 1.4 W/m² K uten særlig kostnadskonsekvens. Vinduer med U-verdi 1.1 leveres også av flere produsenter, men framstår pr. i dag som en spesialbestilling
Infiltrasjon	1 280	m²	0.10 oms/h	0.10 oms/h	0	0	Ingen skjerping av lekkasjetall i forhold til eksisterende forskrift
Ventilasjon	6 000	m²	10/3 (d/n) m³/m² h Årsvirkningsgrad for varmegjenvinner på 60 %. SFP-faktor 4/3 (d/n) kW/m³ /s	10/3 (d/n) m³/m² h Årsvirkningsgrad for varmegjenvinner på 80 %. SFP-faktor 2/1 (d/n) kW/m³ /s	210	273	SFP-faktoren uttrykker den energien som trengs for å sirkulere lufta i ventilasjonsanlegget. Verdien på hhv. 2/1 kW/m³/s er et ambisiøst krav, og betinger et kraftig fokus på denne delen av installasjonen.
Pumpeenergi	type	stk	Konstant drift	Frekvensomformer	18 750	4	Pumper i varme/kjøleanlegg
SUM ØKTE INVESTERINGER		kroner/m2				433	Kostnad for tiltakspakke, korrigert opp for usikkerhet/påslag
Energipris	(75)	øre/kWh					Energipris er variert i økonomiberegningene. Kalkulasjonsrente er fast (lav)
Kalkulasjonsrente	4	%					
Energibehov/besparelse		[kWh/m2 år]	202	Beregnet energibehov	140	62	Reduseret energibehov grunnet tiltakspakke
ÅRLIG BESPARELSE		kroner/m2		Årlig besparelse samlede tiltak		(47)	Verdi gjelder for valgt energipris
INNTJENINGSTID		år	Inntjeningstid for samlede tiltak			(11,9)	Verdi gjelder for valgt energipris og rentenivå

Tabell 14 Sammenstilling av beregning

INVESTERING NÅ [kr/BRA]	ENERGIPRIS [øre/kWh]	TILTAKSPAKKENS INNTJENINGSTID [ÅR]	TILTAKPAKKENS NÅVERDI OG ÅRSKOSTNAD [kr/BRA]			
			Levetid, bygget = 30 år (Levetid teknisk anlegg = 15 år)		Levetid, bygget = 50 år (Levetid teknisk anlegg = 15 år)	
			NÅVERDI	ÅRSKOSTNAD	NÅVERDI	ÅRSKOSTNAD
433	40	30,6	-155	+ 9	-183	+ 9
433	65	14,3	104	-6	139	-7
433	75	11,9	226	-13	290	-14
433	100	8,4	485	-28	612	-29
433	150	5,3	1021	-59	1278	-60

Tabell 15 Inntjeningsstid, nåverdi og årskostnader for T2 med ulike energipriser. Levetid for bygget er også variert

I nåverdibetraktningen er levetid for passive tiltak satt til levetid for bygget, hhv 30 og 50 år. For tekniske tiltak er levetiden satt lik 15 år. Dette siste betyr at der bygningens levetid settes lik 30 år, skiftes det tekniske anlegget ut en gang (etter 15 år). Hvor levetiden er 50 år, skiftes anlegget ut 3 ganger (hhv. etter 15, 30 og 45 år)

Med en energipris på 40 øre/kWh, blir nåverdien negativ.

For alle andre energiprisscenarier blir nåverdien positiv, og betyr at tiltakspakken kan regnes som lønnsom.

Flere beregninger/bygningskategorier er presentert i vedlegg 1 og 3

3.2 Minstekravet til varmeisolasjon

I rapporten "Nye forskriftskrav til bygningers energibehov". STF22 A03524, anbefales det en revisjon av dagens minstekrav i forhold til U-verdier

Dersom T2 legges til grunn for nye energirammer er det logisk at minimumskrav også skjerpes:

Bygningsdel	Minimumskrav ihht. "Nye forskriftskrav til bygningers energibehov"		Forslag til minimumskrav ved forskrifter basert på tiltakpakke T2	
	U-verdi [W/m ² K]	Tilsvarende	Minimumskrav U-verdi [W/m ² K]	Tilsvarende
Yttervegg	0,28	15 cm isolasjon	0,22	20 cm isolasjon
Tak, gulv	0,20	20 -25 cm isolasjon	0,15	30 cm isolasjon
Vinduer	1,4	2-lags glass	1,4	2-lags glass
Glassvegger og glasstak	1,6	2-lags glass	1,6	2-lags glass

Tabell 16 Forslag til nye minstekrav for bygningsdelers U-verdi. Forutsetter lite kuldebroer

Forslag til minimumsverdier er ihht. dagens forskriftskrav.

4. Rangering av deltiltak

Som nevnt i kapittel over har vi rapporten og alt forarbeid forholdt oss til tiltakspakker, og ikke vurdert deltiltak spesifikt.

Egen økonomiberegning av ulike tiltak, og deretter rangering av disse er vanlig prosedyre ved tradisjonelt ENØK arbeid.

Ved å summere tiltak for tiltak og se på samlet energireduksjon, vil en bare unntaksvis få samme verdi som når en beregner tiltakene samlet. Årsaken til dette er at tiltakene oftest er gjensidig avhengige.

Rapporten forholder seg primært til en tiltakspakke, benevnt T2, men det er likevel nyttig å se på lønnsomheten for de ulike tiltakene, for derigjennom å danne seg et bilde av prioritet.

En slik vurdering er gjort for bygningskategoriene:

- SMÅHUS m/avtrekk i referanse
- KONTOR

					Energipris									
					40 øre/kWh		65 øre/kWh		75 øre/kWh		100 øre/kWh		150 øre/kWh	
	REFERANSE: TEK 97	TILTAK T2	Kostnads økning [kr/BRA]	Energi- besparelse [kWh/m2 år]	Besparelse av tiltak [kr/m2 år]	Inntjenings- tid [år]	Besparelse av tiltak [kr/m2 år]	Inntjenings- tid [år]	Besparelse av tiltak [kr/m2 år]	Inntjenings- tid [år]	Besparelse av tiltak [kr/m2 år]	Inntjenings- tid [år]	Besparelse av tiltak [kr/m2 år]	Inntjenings- tid [år]
Yttervegg	U-verdi: 0,22 W/m² K (200 mm)	0,16 W/m² K (250 mm)	117	7	3	>100 år	5	>100 år	5	56,6	7	28,2	11	15,0
Yttertak	U-verdi: 0,15 W/m² K (300 mm)	0,13 W/m² K (350 mm)	25	2	1	>100 år	1	38,6	2	28,7	2	18,0	3	10,5
Gulv på grunn	U-verdi: 0,15 W/m² K (200 mm)	U-verdi: 0,13 W/m² (200 mm polystyren + 30 mm kantisolasjon)	13	2	1	26,8	1	13,0	2	10,9	2	7,7	3	4,9
Vindu	U-verdi: 1,6 W/m² K (2-lags energi)	U-verdi: 1,1 W/m² K (3-lags: 4E- 12arg-4-12arg- 4E)	91	7	3	>100 år	5	41,0	5	30,1	7	18,7	11	10,9
Infiltrasjon	0.06 oms/h	0.10 oms/h	33	4	2	42,7	3	17,7	3	14,5	4	10,0	6	6,2
Styring/regulering	Ikke nattsenkning av innetemperatur	Enkel nattsenkning til 19 grader	33	4	2	42,7	3	17,7	3	14,5	4	10,0	6	6,2
Ventilasjon	0.50 luftskifte/h (mekanisk avtrekk)	0.50 luftskifte/h Årsvirkningsgrad for varmegjenvinner på 80 %. SFP-faktor 2.5 kW/m³ /s Inkl. lekkasjetall 1.5 (0.10 oms/h)	138	29	12	16,5	19	8,8	22	9,6	29	6,8	44	4,4
Alle tiltak vurdert som en samlet pakke (fra tabell 6)			449	48	19,2	70,2	31	21,9	37	17.6	49	12,0	74	7,3

Tabell 17

Kommentar: Som vi ser av tabellen over representerer bedre isolasjon mot grunnen, lavere infiltrasjon, bedre ventilasjonsanlegg, og temperaturreguleringsanlegg tiltak med kortest inntjeningsstid. Passive tiltak som bedre vinduer, og bedre isolasjon i vegg og tak har klart lengst inntjeningsstid.

4.2 Næringsbygg: Kontor

					Energipris									
					40 øre/kWh		65 øre/kWh		75 øre/kWh		100 øre/kWh		150 øre/kWh	
	REFERANSE: TEK 97	TILTAK T2	Kostnads økning [kr/BRA]	Energi- besparelse [kWh/m ² år]	Besparelse av tiltak [kr/m ² år]	Besparelse av tiltak [kr/m ² år]	Besparelse av tiltak [kr/m ² år]	Inntjenings- tid [år]	Besparelse av tiltak [kr/m ² år]	Inntjenings- tid [år]	Besparelse av tiltak [kr/m ² år]	Inntjenings- tid [år]	Besparelse av tiltak [kr/m ² år]	Inntjenings- tid [år]
Yttervegg	U-verdi: 0,22 W/m ² K (200 mm)	0,16 W/m ² K (250 mm)	28	2	1	> 100 år	1	50,5	2	35,0	2	20,9	3	11,9
Yttertak	U-verdi: 0,15 W/m ² K (300 mm)	0,13 W/m ² K (350 mm)	17	1	0	> 100 år	1	>100 år	1	59,1	1	28,7	2	15,3
Gulv på grunn	U-verdi: 0,15 W/m ² K (200 mm)	0,13 W/m ² K (200 mm) polystyren + 30 mm kantisolasjon)	5	1	0	18,7	1	9,8	1	8,3	1	5,9	2	3,8
Vindu	U-verdi: 2,0 W/m ² K (2-lags energi)	U-verdi: 1,1 W/m ² K (3-lags: 4E-12arg- 4-12arg-4E)	106	14	6	36,2	9	16,0	11	13,2	14	9,2	21	5,8
Infiltrasjon	0.10 oms/h	0.10 oms/h	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ventilasjon	10/3 (d/n) m ³ /m ² h Årsvirkningsgrad for varmegjenvinner på 60 %. SFP-faktor 4/3 (d/n) kW/m ³ /s	10/3 (d/n) m ³ /m ² h Årsvirkningsgrad for varmegjenvinner på 80 %. SFP-faktor 2/1 (d/n) kW/m ³ /s	273	48	19	21,4	31	11,0	36	9,2	48	6,6	72	4,2
Pumpeenergi	Konstant drift	Frekvensomformer	4	2	1	5,8	1	3,4	2	2,9	2	2,2	3	1,4
Alle tiltak vurdert som en samlet pakke (fra tabell 11)			433	62	25	31	40	14,3	47	12	62	8,4	93	5,3

Tabell 18

Kommentar: I hovedsak den samme rangeringen for tiltak innenfor næringsbygg som for småhus.

5. Likt krav til isolasjon for alle bygningskategorier

En vesentlig forenkling i forskriftssammenheng kan oppnås dersom en kan opptre med samme krav uavhengig av bygningskategori. Et slikt felles krav kan være U-verdi for bygningselementer.

I tabell 10 og 16 er forslag til minimumsverdier for U-verdier listet opp. Disse verdiene er forutsatt like for både boligbygg og næringsbygg, og som tabellene under viser er det benyttet bedre U-verdier for bygningselementene i T2, enn det forslag til minimumskravet forutsetter.

SMÅHUS				TILTAK T2			
	REFERANSE: TEK 97	FORSLAG: Minimumskrav U-verdi (tabell 10) [W/m ² K]	TILTAK T2	Kostnads økning deltiltak [kr/BRA]	Energi- besparelse [kWh/m ² år]	75 øre/kWh	
						Besparelse av tiltak [kr/m ² år]	Inntjenings- tid [år]
Yttervegg	U-verdi: 0,22 W/m ² K (200 mm)	0,22	0,16 W/m ² K (250 mm)	117	7	5	56,6
Yttertak	U-verdi: 0,15 W/m ² K (300 mm)	0,15	0,13 W/m ² K (350 mm)	25	2	2	28,7
Gulv på grunn	U-verdi: 0,15 W/m ² K (200 mm)	0,15	U-verdi: 0,13 W/m ² (200 mm polystyren + 30 mm kantisolasjon)	13	2	2	10,9

Tabell 19 Sammenstilling av U-verdier for ulike bygningsdeler, samt lønnsomhetsbetraktning for hvert deltilak

KONTORBYGG				TILTAK T2			
	REFERANSE: TEK 97	FORSLAG: Minimumskrav U-verdi (tabell 16) [W/m ² K]	TILTAK T2	Kostnads økning deltiltak [kr/BRA]	Energi- besparelse [kWh/m ² år]	75 øre/kWh	
						Besparelse av tiltak [kr/m ² år]	Inntjenings- tid [år]
Yttervegg	U-verdi: 0,22 W/m ² K (200 mm)	0,22	0,16 W/m ² K (250 mm)	28	2	2	35,0
Yttertak	U-verdi: 0,15 W/m ² K (300 mm)	0,15	0,13 W/m ² K (350 mm)	17	1	1	59,1
Gulv på grunn	U-verdi: 0,15 W/m ² K (200 mm)	0,15	0,13 W/m ² K (200 mm polystyren + 30 mm kantisolasjon)	5	1	1	8,3

Tabell 20 Sammenstilling av U-verdier for ulike bygningsdeler, samt lønnsomhetsbetraktning for hvert deltilak

Investeringskostnadene, energibesparelsen og inntjeningstiden er til dels svært forskjellige for samme tiltak utført for de to bygningskategoriene Småhus og Kontorbygg.

Dette tilsier at en bør differensiere kravene til U-verdier.

For småhus er det logisk å renonsere på U-verdi for yttervegg (lav nytte/kost), og heller øke denne på gulv på grunn eventuelt yttertak.(høy nytte/kost)

For kontorbygg (næringsbygg) er det antakelig bedre økonomi i å bedre U-verdier for yttervegg/gulv på bekostning av yttertak.

Som et argument mot å differensiere hører det allerede nevnte at det er omstendelig å forholde seg til ulike verdier for ulike kategorier.

I tillegg ser vi av de faktiske verdiene at det kreves en veldig liten økning i energi(kostnad)besparelse før inntjeningstiden blir dramatisk forandret. Dette er en besparelse som kan oppnås i praksis bla. gjennom reduksjon av kuldebroer gjennom økning av generell isolasjonstykkelse.

Ut i fra en argumentasjon om forenkling i forskriftssammenheng vil vi derfor anbefale at en legger opp til de samme kravene til isolasjonsevne for de ulike bygningskategoriene.

6. Energimessig konsekvens av skjerpede krav

I tabellen under er beregnet spesifikt energibehov og reduksjon via T2 listet opp for samtlige bygningskategorier

BYGNINGSKATEGORI	Beregnet energibehov [kWh/m ² år]		Reduksjon via tiltakspakke T2	
	REFERANSE: TEK 97	Tiltakspakke T2	[kWh/m ² år]	[%]
SMÅHUS m/ avtrekk i referanse	173	125	48	28
BOLIGBLOKKER	149	108	41	28
KONTORBYGG	202	140	62	31
BARNEHAGE	216	127	89	41
SKOLE	188	104	84	45
SYKEHUS	391	283	108	28
SYKEHJEM	317	217	100	32
HOTELL	276	199	77	28
RESTAURANTBYGG	315	206	109	35
IDRETTSBYGG	256	158	98	38
FORRETNINGSBYGG	345	231	114	33
KULTURBYGG	231	143	88	38
LETT INDUSTRI	220	152	68	31

Tabell 21 Sammenstilling av redusert spesifikt energibehov for ulike bygningskategorier

Ved estimering av samlet energisparepotensial for tiltakspakke T2, er det valgt en fordelingsnøkkel med hensyn til antatt nytt areal for ulike bygningskategorier i årene fremover. Fordelingsnøkkelen er basert på byggearealstatistikk fra SSB for perioden 1995 t.o.m. 2005, med en (antatt konstant) arealtilvekst for boliger på ca 3.000.000 m², og for næringsbygg 2.200.000 m². Store usikkerheter er knyttet til fremtidig nybygging, i tillegg er statistikkunderlaget også grovt inndelt med hensyn til bygningskategorier. Dette gjør at fordelingsnøkkelen må betraktes som svært veiledende.

BYGNINGSKATEGORI		Andel areal	REFERANSE: TEK 97	Tiltakspakke T2	Besparelse via tiltakspakke T2	
		(%)	Energibruk [GWh]	Energibruk [GWh]	Spart energi per år [GWh]	[%]
BOLIGSEKTOR	Småhus	80	415,2	300,0	115,2	
	Boligblokker	20	89,4	64,8	24,6	
	SUM ÅRLIG	100	504,6	364,8	139,8	28
NÆRINGSBYGGSEKTOR	Kontorbygg	20	88,9	61,6	27,3	
	Barnehager	5	23,8	14,0	9,8	
	Skolebygg	10	41,4	22,9	18,5	
	Sykehus	5	43,0	31,1	11,9	
	Sykehjem	5	34,9	23,9	11,0	
	Hoteller	5	30,4	21,9	8,5	
	Restaurantbygg	0	0,0	0,0	0,0	
	Idrettsbygg	0	0,0	0,0	0,0	
	Forretningsbygg	30	227,7	152,5	75,2	
	Kulturbygg	10	50,8	31,5	19,4	
	Lett industri, verks.	10	48,4	33,4	15,0	
	SUM ÅRLIG	100	589,2	392,7	196,5	33
SUM ÅRLIG BEGGE SEKTORER			1093,8	757,5	336,3	31

Tabell 22 Sammenstilling av årlig redusert energibehov for ulike bygningskategorier

Dersom en ser 10 år fram i tid, vil samlet arealtilvekst forutsatt konstant nybyggareal være på hhv. 30.000.000 m² boligareal og 22.000.000 m² næringsareal.

Med verdiene i tabell 22 som utgangspunkt tilsvarer dette ca 3,4 TWh i redusert energibehov når T2 legges til grunn.

Dersom dagens boligproduksjon (2005: 3.849.000 m²) legges til grunn som konstant nybyggaktivitet i årene som kommer, vil en etter de samme 10 årene ha en reduksjon på ca 3,8 TWh/år

Det forventes i tillegg at energibruken til kjøling vil reduseres fordi det nå må tas hensyn til denne energiposten ved dokumentasjon av bygningers energieffektivitet.

Videre vil nye forskriftskrav også få betydning for eksisterende bygningsmasse, som omfattes av forskriften. Det er imidlertid ikke foretatt noe estimat over mulig energisparepotensial i denne bygningsmassen eller ved antatt redusert kjølebehov.

I sum betyr dette at det beregningsmessige anslaget mellom 3,4 – 3,8 TWh må sies å være konservativt.

7. Kostnader ved investering i tiltak

Investeringskostnader for tiltak er selvfølgelig en vesentlig faktor når lønnsomhet i tiltakene skal beregnes. I vedlegg 4 er nøkkeltall for ulike tiltak innenfor de ulike tiltakspakkene listet opp. Disse tallene er basert på HolteProsjekt sin kostnadsdatabase, kombinert med tallunderlag hentet fra en del relevante rapporter⁸ og utredninger i tilknytning til temaet.

Generelt er kostnadstall i slike regnestykker preget av en del usikkerhet.

Dels har dette sin årsak i at enkelte av tiltakene bærer preg av "ny teknologi" (vinduer med lavere U-verdi enn standard, ventilasjonsaggregat med bedre virkningsgrad på varmegjenvinner enn standard) hvor det ikke er etablert tilstrekkelig konkurranse mellom leverandører.

Dels ligger årsaken i at tiltakene innebærer endrede måter å gjennomføre byggingen på. (mindre luftlekkasje gjennom bygningskropp kan kreve 2 trinns vindtetting, bedret U-verdi i yttervegg krever en endret oppbygging av denne). I slike tilfeller vil usikkerhet på entreprenørleddet lett føre til en øket prising ved forespørsel.

Gjennomførte lavenergiprojekter er pr. i dag noe preget av forsøksbygging, med stort sprik i kostnadstallene.

Småhus

Fra en stor nasjonal boligprodusent som har lavenergikonseptet i sin portefølje har vi imidlertid fått oppgitt en kostnadsøkningen for en typisk enebolig i området 15 – 40.000 pr. enhet, hvilket medfører en kostnadsøkning på mellom 100 – 250 kr/m². Produsenten holder imidlertid i disse dager på med en verifisering av sine tall.

Mesterhus-kjeden som største ferdighusleverandør i Norge, opererer med tilleggskostnader for sine standard boliger i størrelsesorden 50 – 90 .000,- pr. enhet (inkl. mva). Utgangspunktet her er eneboliger iht. dagens byggeforskrifter, kontra en kvalitet tilsvarende lavenergistandard.

Med et bruksareal på 160 m²/enhet, vil disse tallene representerer en tilleggskostnad på kr 312 – 565/m²

I et gjennomført lavenergi boligblokkprosjekt SINTEF Byggforsk har fulgt opp, ligger samlet kostnadsøkningen for bygningsmessige tiltak i størrelsesorden 2-3 %, hvilket betyr mellom 350 – 525 kr/m², dersom kr 17.000 /m² legges til grunn.

Til sammenligning opererer vi i denne rapporten med en investeringskostnad (småhus) på kr 449 m². (tabell 5).

Næringsbygg

For næringsbygg er det ikke hentet inn tallunderlag til verifisering.

I rapporten opererer vi med en investeringskostnad (kontorbygg) på kr 433 m². (tabell 14).

---

⁸ "Nye forskriftskrav til bygningers energibehov". Thyholt, Dokka. SINTEF, Arkitektur og byggteknikk. STF22 A03524. 2003.
"Energioptimal utførelse av nye bygninger. Kortversjon". Wigenstad. SINTEF, Arkitektur og byggteknikk. STF 50 A05042. 2005
"Nye Energikrav - Lønnsomhetsvurdering av energisparetiltak - Notat 002" Eriksen & Horgen AS. April, 2005.
"Revidering av U-verdikrav for vinduer og glassfelt". Thyholt, SINTEF, Arkitektur og byggteknikk. STF22 A020515
"Nye krav til bygninger energibehov" Civitas, Gurigard Emendo 2004

VEDLEGG 1

Beregning av inntjeningsstid for samtlige bygningskategorier :

BYGNINGSKATEGORI			Energipris [øre/kWh]	REFERANSE: TEK 97	Tiltakspakke T2
SMÅHUS m/ avtrekk i referanse	Beregnet behov	[kWh/m2 år]		173	125
	Redusert behov etter tiltak	[kWh/m2 år]			48
	Kostnad for tiltak	kroner/m2			449
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	40		19
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			70
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	65		31
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			22
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	75		36
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			18
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	100		48
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			12
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	150		72
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			7
SMÅHUS m/ avtrekk i referanse (Teknisk bytte mellom vindu og yttervegg)	Beregnet behov	[kWh/m2 år]		176	125
	Redusert behov etter tiltak	[kWh/m2 år]			51
	Kostnad for tiltak	kroner/m2			478
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	40		20
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			71
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	65		33
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			22
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	75		38
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			18
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	100		51
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			12
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	150		77
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			7
SMÅHUS m/ balansert ventilasjon i referanse	Beregnet behov	[kWh/m2 år]		167	125
	Redusert behov etter tiltak	[kWh/m2 år]			45
	Kostnad for tiltak	kroner/m2			319
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	40		18
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			32
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	65		29
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			15
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	75		34
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			12
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	100		45
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			9
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	150		68
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			5

BYGNINGSKATEGORI			Energipris [øre/kWh]	REFERANSE: TEK 97	Tiltakspakke T2
SMÅHUS m/ balansert ventilasjon i referanse (Teknisk bytte mellom vindu og yttervegg)	Beregnet behov	[kWh/m2 år]		170	125
	Redusert behov etter tiltak	[kWh/m2 år]			45
	Kostnad for tiltak	kroner/m2			348
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	40		18
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			32
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	65		29
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			16
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	75		34
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			15
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	100		45
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			9
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	150		68
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			6
BOLIGBLOKKER	Beregnet behov	[kWh/m2 år]		149	108
	Redusert behov etter tiltak	[kWh/m2 år]			41
	Kostnad for tiltak	kroner/m2			248
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	40		16
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			24
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	65		27
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			12
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	75		31
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			10
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	100		41
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			7
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	150		62
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			4

BYGNINGSKATEGORI			Energipris [øre/kWh]	REFERANSE: TEK 97	Tiltakspakke T2
KONTORBYGG	Beregnet behov	[kWh/m2 år]		202	140
	Redusert behov etter tiltak	[kWh/m2 år]			62
	Kostnad for tiltak	kroner/m2			433
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	40		25
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			31
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	65		40
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			14
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	75		47
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			12
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	100		62
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			8
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	150		93
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			5
BARNEHAGE	Beregnet behov	[kWh/m2 år]		216	127
	Redusert behov etter tiltak	[kWh/m2 år]			89
	Kostnad for tiltak	kroner/m2			640
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	40		36
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			32
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	65		58
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			15
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	75		67
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			12
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	100		89
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			9
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	150		134
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			5
SKOLE	Beregnet behov	[kWh/m2 år]		188	104
	Redusert behov etter tiltak	[kWh/m2 år]			84
	Kostnad for tiltak	kroner/m2			420
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	40		34
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			18
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	65		55
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			9
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	75		63
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			8
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	100		84
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			6
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	150		126
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			4

BYGNINGSKATEGORI			Energipris [øre/kWh]	REFERANSE: TEK 97	Tiltakspakke: T2
SYKEHUS	Beregnet behov	[kWh/m2 år]		391	283
	Redusert behov etter tiltak	[kWh/m2 år]			108
	Kostnad for tiltak	kroner/m2			431
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	40		43
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			13
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	65		70
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			6
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	75		81
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			7
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	100		108
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			4
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	150		162
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			3
SYKEHJEM	Beregnet behov	[kWh/m2 år]		317	217
	Redusert behov etter tiltak	[kWh/m2 år]			100
	Kostnad for tiltak	kroner/m2			420
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	40		40
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			14
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	65		65
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			8
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	75		75
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			6
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	100		100
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			5
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	150		150
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			3
HOTELL	Beregnet behov	[kWh/m2 år]		276	199
	Redusert behov etter tiltak	[kWh/m2 år]			77
	Kostnad for tiltak	kroner/m2			418
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	40		31
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			20
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	65		50
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			10
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	75		58
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			9
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	100		77
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			6
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	150		116
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			4
RESTAURANTBYGG	Beregnet behov	[kWh/m2 år]		315	206
	Redusert behov etter tiltak	[kWh/m2 år]			109
	Kostnad for tiltak	kroner/m2			420
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	40		44
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			12
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	65		71
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			7
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	75		82
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			6
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	100		109
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			4
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	150		164
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			3

BYGNINGSKATEGORI			Energipris [øre/kWh]	REFERANSE: TEK 97	Tiltakspakke: T2
IDRETTSBYGG	Beregnet behov	[kWh/m2 år]		256	158
	Redusert behov etter tiltak	[kWh/m2 år]			98
	Kostnad for tiltak	kroner/m2			545
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	40		39
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			21
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	65		64
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			11
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	75		74
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			9
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	100		98
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			6
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	150		147
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			4
FORRETNINGSBYGG	Beregnet behov	[kWh/m2 år]		345	231
	Redusert behov etter tiltak	[kWh/m2 år]			114
	Kostnad for tiltak	kroner/m2			420
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	40		46
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			12
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	65		74
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			7
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	75		86
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			6
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	100		114
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			4
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	150		171
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			3
KULTURBYGG	Beregnet behov	[kWh/m2 år]		231	143
	Redusert behov etter tiltak	[kWh/m2 år]			88
	Kostnad for tiltak	kroner/m2			420
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	40		35
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			17
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	65		57
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			9
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	75		66
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			7
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	100		88
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			5
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	150		132
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			3
LETT INDUSTRI	Beregnet behov	[kWh/m2 år]		220	152
	Redusert behov etter tiltak	[kWh/m2 år]			68
	Kostnad for tiltak	kroner/m2			422
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	40		27
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			25
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	65		44
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			12
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	75		51
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			10
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	100		68
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			7
	Årlig besparelse tiltak	kroner/m2	150		102
	Inntjeningsstid for tiltak	[år]			5

VEDLEGG 2

Nærmere presentasjon av tallunderlag for beregning av nåverdi og årskostnad for kategori; Småhus (tabell 6):

Levetid=30 år	Invest	Invest 15 år	Årlig besparelse	Nåverdi	Årskostnad
Yttervegg	-117			-117	7
Yttertak	-25			-25	1
Gulv på grunn	-13			-13	1
Vindu	-91			-91	5
Infiltrasjon	-26			-33	2
Styring/regulering	-33	-33		-51	3
Ventilasjon	-138	-138		-215	12
ENERGIBESPARELSE	75/øre/kWh		36	623	-36
SAMLET PAKKE				78	-5

Levetid=30 år	Invest	Invest 15 år	Årlig besparelse	Nåverdi	Årskostnad
Yttervegg	-117			-117	7
Yttertak	-25			-25	1
Gulv på grunn	-13			-13	1
Vindu	-91			-91	5
Infiltrasjon	-26			-33	2
Styring/regulering	-33	-33		-51	3
Ventilasjon	-138	-138		-215	12
ENERGIBESPARELSE	100/øre/kWh		48	830	-48
SAMLET PAKKE				286	-17

Levetid=30 år	Invest	Invest 15 år	Årlig besparelse	Nåverdi	Årskostnad
Yttervegg	-117			-117	7
Yttertak	-25			-25	1
Gulv på grunn	-13			-13	1
Vindu	-91			-91	5
Infiltrasjon	-26			-33	2
Styring/regulering	-33	-33		-51	3
Ventilasjon	-138	-138		-215	12
ENERGIBESPARELSE	150/øre/kWh		72	1 245	-72
SAMLET PAKKE				701	-41

Levetid=50 år	Invest	Invest 15,30,45 år	Årlig besparelse	Nåverdi	Årskostnad
Yttervegg	-117			-117	5
Yttertak	-25			-25	1
Gulv på grunn	-13			-13	1
Vindu	-91			-91	4
Infiltrasjon	-26			-33	1
Styring/regulering	-33	-33		-66	3
Ventilasjon	-138	-138		-281	13
ENERGIBESPARELSE	75/øre/kWh		36	773	-36
SAMLET PAKKE				147	-7

Levetid=50 år	Invest	Invest 15,30,45 år	Årlig besparelse	Nåverdi	Årskostnad
Yttervegg	-117			-117	5
Yttertak	-25			-25	1
Gulv på grunn	-13			-13	1
Vindu	-91			-91	4
Infiltrasjon	-26			-33	1
Styring/regulering	-33	-33		-66	3
Ventilasjon	-138	-138		-281	13
ENERGIBESPARELSE	100/øre/kWh		48	1 031	-48
SAMLET PAKKE				405	-19

Levetid=50 år	Invest	Invest 15,30,45 år	Årlig besparelse	Nåverdi	Årskostnad
Yttervegg	-117			-117	5
Yttertak	-25			-25	1
Gulv på grunn	-13			-13	1
Vindu	-91			-91	4
Infiltrasjon	-26			-33	1
Styring/regulering	-33	-33		-66	3
Ventilasjon	-138	-138		-281	13
ENERGIBESPARELSE	150/øre/kWh		72	1 547	-72
SAMLET PAKKE				921	-43

Nærmere presentasjon av tallunderlag for beregning av nåverdi og årskostnad for kategori; Kontorbygg (tabell 11):

Levetid=30 år	Invest	Invest 15 år	Årlig besparelse	Nåverdi	Årskostnad
Yttervegg	-28			-28	2
Yttertak	-17			-17	1
Gulv på grunn	-5			-5	0
Vindu	-106			-106	6
Infiltrasjon	0			0	0
Styring/regulering	0			0	0
Ventilasjon	-273	-273		-425	25
Pumpeenergi	-4	-4		-6	0
ENERGIBESPARELSE	75/øre/kWh		47	813	-47
SAMLET PAKKE				226	-13

Levetid=30 år	Invest	Invest 15 år	Årlig besparelse	Nåverdi	Årskostnad
Yttervegg	-28			-28	2
Yttertak	-17			-17	1
Gulv på grunn	-5			-5	0
Vindu	-106			-106	6
Infiltrasjon	0			0	0
Styring/regulering	0			0	0
Ventilasjon	-273	-273		-425	25
Pumpeenergi	-4	-4		-6	0
ENERGIBESPARELSE	100/øre/kWh		62	1 072	-62
SAMLET PAKKE				485	-28

Levetid=30 år	Invest	Invest 15 år	Årlig besparelse	Nåverdi	Årskostnad
Yttervegg	-28			-28	2
Yttertak	-17			-17	1
Gulv på grunn	-5			-5	0
Vindu	-106			-106	6
Infiltrasjon	0			0	0
Styring/regulering	0			0	0
Ventilasjon	-273	-273		-425	25
Pumpeenergi	-4	-4	93	-6	0
ENERGIBESPARELSE	150/øre/kWh			1 608	-93
SAMLET PAKKE				1 021	-59

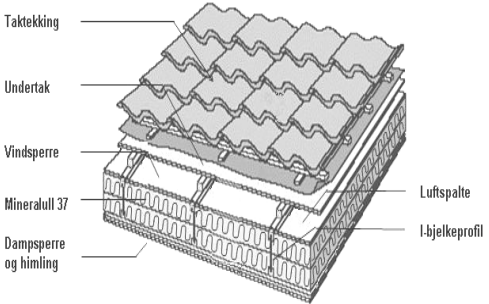
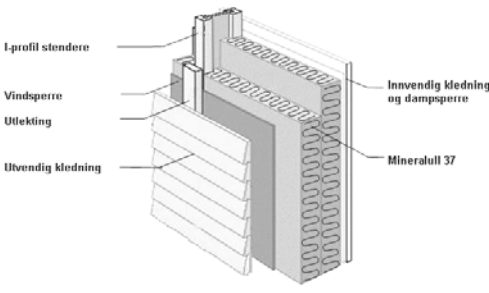
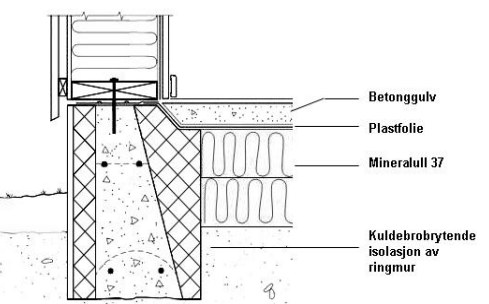
Levetid=50 år	Invest	Invest 15,30,45 år	Årlig besparelse	Nåverdi	Årskostnad
Yttervegg	-28			-28	1
Yttertak	-17			-17	1
Gulv på grunn	-5			-5	0
Vindu	-106			-106	5
Infiltrasjon	0			0	0
Styring/regulering	0			0	0
Ventilasjon	-273	-273		-555	26
Pumpeenergi	-4	-4		-8	0
ENERGIBESPARELSE	75/øre/kWh		47	1 010	-47
SAMLET PAKKE				290	-14

Levetid=50 år	Invest	Invest 15,30,45 år	Årlig besparelse	Nåverdi	Årskostnad
Yttervegg	-28			-28	1
Yttertak	-17			-17	1
Gulv på grunn	-5			-5	0
Vindu	-106			-106	5
Infiltrasjon	0			0	0
Styring/regulering	0			0	0
Ventilasjon	-273	-273		-555	26
Pumpeenergi	-4	-4		-8	0
ENERGIBESPARELSE	100/øre/kWh		62	1 332	-62
SAMLET PAKKE				612	-29

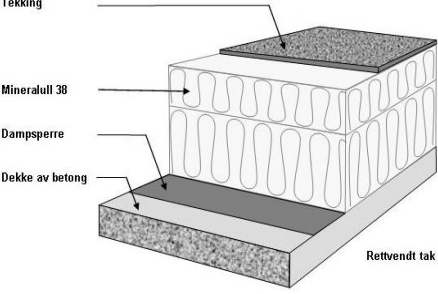
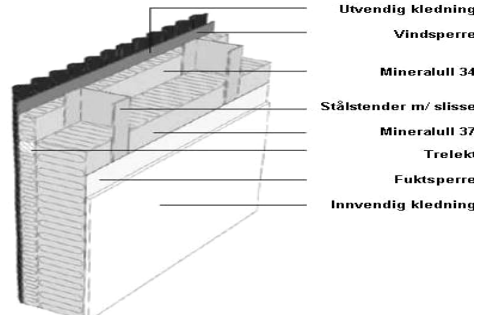
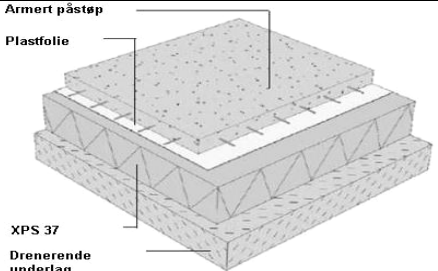
Levetid=50 år	Invest	Invest 15,30,45 år	Årlig besparelse	Nåverdi	Årskostnad
Yttervegg	-28			-28	1
Yttertak	-17			-17	1
Gulv på grunn	-5			-5	0
Vindu	-106			-106	5
Infiltrasjon	0			0	0
Styring/regulering	0			0	0
Ventilasjon	-273	-273		-555	26
Pumpeenergi	-4	-4		-8	0
ENERGIBESPARELSE	150/øre/kWh		93	1 998	-93
SAMLET PAKKE				1 278	-60

VEDLEGG 3

Kostnadsbank for tiltak Småhus, Boligblokker. Priser inkl. mva.

	Isolasjonstykkelse (mineralull, $\lambda=0,037$ W/mK)	I-profil dimensjon	Konstruksjonens U-verdi	Kalkylepris	
	[mm]	[mm]	[W/m ² K]	[kr/m ² tak]	Diff [kr/m ² tak]
	300	300	0,15	1599	
	350	350	0,13	1638	39
	400	400	0,11	1680	81
	Isolasjonstykkelse (mineralull, $\lambda=0,037$ W/mK)	I-profil dimensjon	Konstruksjonens U-verdi	Kalkylepris	
	[mm]	[mm]	[W/m ² K]	[kr/m ² vegg]	Diff [kr/m ² vegg]
	200	200	0,22	994	
	240	240	0,16	1084	90
	300	300	0,14	1129	135
	Isolasjonstykkelse (mineralull, $\lambda=0,037$ W/mK)		Konstruksjonens U-verdi	Kalkylepris	
	[mm]		[W/m ² K]	[kr/m ² gulv]	Diff [kr/m ² gulv]
	200		0,15	671	
	200 mm + 30 mm kantiso		0,13	681	10
	250 MM + 50 mm kantiso.		0,11	701	30
Rutetype	U-verdi [W/m ² K]	Differansepris [kr/m ² vindu]			
V1 4-16-4	2,6	0			
V2 4-16-E4	1,6	0			
V3 4-16 Arg-E4	1,4	100			
V5 4E-12 Arg-4-12 Arg-E4	1,1	350			
Ventilasjon. Småhus/blokk	Kostnad [kr/enhet]	Differansekost n. [kr/enhet]			
Mekanisk avtrekk	15000	0			
Balansert m/ VVX 60 %	31000	16000			
Balansert m/ VVX 80 %	32000	17000			
Balansert m/ VVX 80 % + forbedret SFP-faktor (kanalnett)	34000	19000			
Nattsenkning		[kr/m ²]			
Automatisk el-varme		25			
Infiltrasjon	Lekkasjetall, n50 [oms/h]	Infiltrasjon [oms/h]	Differansepris [kr/m ² yttervegg]		
Standard (naturlig avtrekk)	4	0.06			
Standard (med balansert ventilasjon)	4	0.28			
Meget god (balansert ventilasjon)	1,5	0.10	25		

Kostnadsbank for tiltak Næringsbygg. Priser inkl. mva.

	Isolasjonstykkelse (mineralull, $\lambda = 0,038$ W/mK)		Konstruksjonens U-verdi	Kalkylepris	
	[mm]		[W/m ² K]	[kr/m ² tak]	Diff [kr/m ² tak]
	300		0,15	1620	
	300		0,13	1685	65
	400		0,11	1750	130
	Isolasjonstykkelse (mineralull, $\lambda = 0,037$ W/mK)	Stenderdim etc.	Konstruksjonens U-verdi	Kalkylepris	
	[mm]	[mm]	[W/m ² K]	[kr/m ² vegg]	Diff [kr/m ² vegg]
	[mm]				
	200	CY profil c/c 60 0,7 mm stål	0,23	854	
	250 (200+50)	"	0,17	955	101
	300 (200+100)	"	0,14	1044	190
	Isolasjonstykkelse (mineralull, $\lambda = 0,037$ W/mK)		Konstruksjonens U-verdi	Kalkylepris	
	[mm]		[W/m ² K]	[kr/m ² gulv]	Diff [kr/m ² gulv]
	200		0,15	681	
	200 + 30 mm kantiso.		0,13	701	20
	250 + 50 mm kantiso.		0,11	711	40
Rutetype	U-verdi [W/m ² K]	Differansepris [kr/m ² vindu]	Kalkyletall er justert for hver bygnings-kategorikategori		
V1 4-16-4 (TEK 97)	2,0				
V2 4-16-E4 (TEK 97)	1,6	0			
V3 4-16 Arg-E4 (moderat/medium)	1,4	100			
V5 4E-12 Arg-4-12 Arg-E4 (lavenergi)	1,1	350			
Ventilasjon.	Differansekostn. [kr/m ²]				
CAV 60 % vgjv. SFP 4 (TEK 97)	0				
CAV 70 % vgjv. SFP 2/1	200				
CAV 80 % vgjv. SFP 2/1	210				
VAV 80 % vgjv. SFP 3/1	300				
Pumpestyring		Differansekostn. [kr/m ²]	Antatt lineær prisdiff 5 kr/m² pr. 0,5 bedring i lekkasjetall		
Konstant drift		0			
Kapasitetsstyring		3			
Infiltrasjon	Lekkasjetall, n50 [oms/h]	Infiltrasjon [oms/h]			
Krav småhus/rekkehus (balansert vent.) (TEK 97)	4	0,28			
Krav bygninger inntil 2 etasjer (TEK 97)	3	0,21			
God (balansert ventilasjon)	2	0,14			
Krav bygninger over 2 etasjer (TEK 97)	1,5	0,10			
Svært god (lavenergistandard)	1	0,07			